

Svizra tudestga

La situaziun da las cuminzanzas linguisticas naziunals sut la marella

■ **En vista a ses cler surpais numeric n'enconuscha la Svizra tudestga per ordinari betg il status da minoritad. Sulettamain en ils chantuns Friburg e Vallais èn ils Svizzers tudestgs confruntads cun problems d'ina minoritad linguistica.** La sfida essenziala da la Svizra tudestga è percenter quella da la situaziun da diglossia tranter ils dialects locals e la lingua da standard scritta e per part discurrella. Igl ha pia per l'ina num da viver quella cun la precauziun necessaria; e per l'altra da sa preschentar envers las ulteriuras cuminzanzas linguisticas da la Svizra cun il respect dui en vista a la coesiun naziunala.

La sfida essenziala da la Svizra tudestga è percenter quella da la situaziun da diglossia tranter ils dialects locals e la lingua da standard scritta e per part discurrella. Igl ha pia per l'ina num da viver quella cun la precauziun necessaria; e per l'altra da sa preschentar envers las ulteriuras cuminzanzas linguisticas da la Svizra cun il respect dui en vista a la coesiun naziunala.

Applicaziun conscianta da la diglossia

Las sfidas che sa dattan per la Svizra tudestga da la situaziun da diglossia vegnan tractadas a la fin en il chapitel separat («L'unda dialectala»). Da las ponderaziuns che vegnan fatgas là sa resultan en curts plects ils sequents postu-lats:

- Il champs d'applicaziun dal dialect e da la lingua da standard ston esser en accord in cun l'auter.
- La lingua da standard è da duvrar regularmain e cun precauziun, tant en scrit sco a bucca.
- Il diever dal dialect ha ses cunfins. S'utilisaziun pli vasta na dastga betg chaschunar ina sperdita da substanza (privel da nivellaziun en direziun d'in dialect unificà).
- En contact cun persunas d'altres linguas entaifer ed ordaifer ils cunfins naziunals duai la lingua naziunala tudestga vegnir applitgada sulettamain en la furma dal tudestg da scrittira, premess ch'ins na po betg presumar enconuschientschas dal dialect.

Il problem da la Svizra tudestga è oz oravant tut la periclitaziun d'ina diglossia equilibrada. En l'interess da la cultura e da la pasch linguistica na duess il diever dals dialects betg crescer sur misura. Uschè simpla ch'è questa pretensiun, uschè difficil èsi d'influenzar quest svilup natiral ch'exprima la forza vitala d'ina lingua viventa.

En quest connex dastg'ins da l'autra vart er far attent a la quota impurtanta da scripturs e scripturas svizzers tudestgs cun renum en l'entir intschess tudestg. Quai illustrescha danovamain che la Svizra tudestga occupa er ina posiziun ferma en la lingua litterara.

Relaziuns cun las autras parts dal pajais

En consequenza da la mobilitad pli gronda dastg'ins supponer ch'ils Svizzers tudestgs enconuschian oz meglier che pli baud almain il territori da las autras parts linguisticas dal pajais. Ma quai na vul betg dir ch'els hajan er enconuschientschas pli profundas da las furmas

d'expressiun culturala da questas regiuns linguisticas. Ins sto plitost supponer che la veglia da duvrar la lingua correspondent per s'avischinar ad in'altra regiun linguistica saja sin svanir.

In motiv po esser l'instrucziun en scola. En blers chantuns da la Svizra tudestga cumenza l'instrucziun dal franzos relativamain tard ed ils blers scolars e las bleras scolars n'emprendan consequentamain betg avunda franzos. Il talian percenter na vegn strusch tgirà en scola. Plinavant è il «Welschlandjahr», pli baud fitg derasà, svani oz quasi cumpletamain. Quest regress da la cumpetenza linguistica pon ins constatar en tuttas gruppauns e sin differents stgallims.

In'altra cumponenta impurtanta è franc er l'evidenza, cun la quala la maiortad spetga che la minoritad s'adatteschia. In'expressiun da questa tenuta è er stà la dumonda da l'instrucziun anticipada dal franzos ch'è vegnida discutada vehementamain en blers chantuns. Cun excepziun dals chantuns che cunfineschan cun la Svizra franzosa è en il fratemp sa mess tras en Svizra tudestga l'englais sco emprima lingua estra obligatorica.

Tudestg sco lingua da minoritad en ils chantuns Friburg e Vallais

Ils problems cun ils quals las persunas da lingua tudestga vegnan confruntadas en ils chantuns Friburg e Vallais èn da considerar sco in spivel da la situaziun da las trais gruppas linguisticas latinas visavi la Svizra tudestga. Omadus chantuns emprovan da schliar ils problems da la bilinguitad, e quai cun meds differents e cun success different.

In fatg impurtant per la minoritad tudestga è bain er da savair ch'ella appartegna sin plaun naziunal a la maiortad. In problem per ils Vallesans da lingua tudestga è plinavant lur situaziun geografica difficila. En il chantun Friburg chaschuna la parcellaziun dal territori in las linguisticas confruntadas cun problems spezial.

Associazions linguisticas

En Svizra tudestga datti diversas associazions che s'occupan da la tgira da la lingua. Quai ch'interesscha en quest connex èn, sper las tradiziuns divergentas, surtut las finamiras. Sper associazions che sa deditgeschan exclusivamain a la tgira dals dialects chatt'ins er talas che tgiran la lingua da scrittira.

En vista al quità per il mantegniment da la pasch linguistica, è er necessari quai in equiliber tranter la premura per la diversitad dialectala – las ragischs localas – ed il tudestg standard ch'ans collia cun l'ulteriur territori da lingua tudestga.

Las relaziuns cun l'exteriur da lingua tudestga

Las relaziuns da la Svizra tudestga cun ils ulteriurs pajais da lingua tudestga en l'Europa èn en general bunas ed intensiv. Tuttina exista ina tscherta ambivalenza. Quella sa mussa cunzunt en las

Il tudestg svizzer è segnà da numerusas atgnadads specificas da l'aut aleman ed autischem aleman.

FOTO: PAEBI / CC BY-SA 3.0

relaziuns ed ils contacts cun il vischin al nord, cun la Germania. D'ina vart vegn renconuschida cun respect la prestaziun economica dals Tudestgs, da l'autra vart na chattan quels betg adina simpatia, gist er pervi da lur atgnadads linguisticas. Quest'ambivalenza sa manifestescha alura savens en ina posa da superiuradad simulada dals Svizzers tudestgs.

Las relaziuns cun ils singuls pajais èn caracterisadas da las cundiziuns istoricas differentas. Ina schientscha d'appartegnair ad ina communitad linguistica e culturala pli gronda exista tut il pli en gremis culturals ed intellectuals. Ma er qua manca ina conscienza alemana generala che vegn savens purtada en Svizra tudestga da l'exteriur vischin. D'evitar è en mintga cas che la Svizra tudestga s'isoleschia da l'ulteriura regiun linguistica tudestga tras tendenzas dialectalas exageradas.

La necessitad d'in barat cultural pli intensiv entaifer ed ordaifer la Svizra

Ils exempels davart las relaziuns cun las ulteriuras parts da la Svizra e cun ils pajais esters da lingua tudestga cumprovan la necessitad d'in barat cultural pli intensiv. Per tschertas spartas existan bain sfidas linguisticas ch'ins po en general però surmuntar cun traducziuns ed auters meds. In problem spezial è la predilecziun per la furma dialectala en tschertas spartas culturalas (litteratura, chanzuns e musica da rock en dialect). Principalmain è quai l'incumbensa dals posts da promoziun culturala sin plaun federal da chattar qua il dretg equiliber.

L'unda dialectala

Mintga confruntaziun cun dumondas da la communitad linguistica e culturala en Svizra vegn actualmain influenzada, sche betg schizunt caracterisada, da l'uschenumnada unda dialectala, sco ch'ella sa manifestescha en la Svizra tudestga. En bleras descripciuns da quest fenomen domineschan ils aspects negativs. L'argument principal è senza dubi la problematica da la comunicaziun tranter ils differents territoris linguisticas dal pajais. Qua vegn lura per exempel fatg la rinfatscha d'ina negaziun da la solidaritad svizra. Interpretaziuns scientificas ordineschan questa fasa dialectala en Svizra tudestga al fenomen d'in'explosiun dals etnicissem, sco ch'el vegn

constatà en l'entira Europa. A medem temp è questa «unda dals dialects» expressiun d'ina cultura che sa senta periclitada. In diever accentuà dal dialect pon ins er constatar en autras parts da la regiun da lingua tudestga.

En vista a talas discussiuns per il pli emozionalas, ch'han lieu oravant tut en ils meds da massa, en gremis uffizials e politics, s'impona ina preschentaziun neutrala. La noziun «unda da dialects» caracterisescha in'apariziun che n'è ni extraordinaria ni unica per noss temp. Qua na sa tracti en princip da nagut auter che da l'expressiun vitala d'ina situaziun linguistica diglossala, nua che las duas furmas da la lingua tschertgan cun-tinuadamain lur champs d'applicaziun. Tals svilups èn da considerar sco fenomen normals d'ina cultura linguistica vitala. Il pled «unda» inditgescha correctamain ch'igl èn da constatar fasas differentamain intensivadas da quest fenomen.

Senza dubi constatesch'ins da preschentar ina fasa vaira exprimida da quest svilup. Il dialect svizzer tudestg s'avanza pli e pli en domenas ch'eran reservadas cumpletamain u per gronda part a la lingua da scrittira. Ins discurrella oz d'ina tendenza a l'uschenumnada diglossia mediala. «Diglossia» vul dir: duvrar in sper l'auter duas furmas da la medema lingua en ina communitad linguistica – ina furma standardisada ed ina «populara». Mintga furma linguistica ha ses agens champs d'applicaziun. La «diglossia mediala» signifitga che la tscherna dal medium definescha mintgamai la furma linguistica. En il cas extrem duvrassan ils Svizzers tudestgs damai la lingua da standard mo anc en scrit, per leger e preleger, entant ch'els discurren dialect en tut las autras situaziuns. Quest stadi na vegn ins (per fortuna) bain strusch a cuntanscher, pertge che adina existan grondas forzas che segireschan che la lingua da standard vegnia discurrella vinavant e ch'il dialect vegnia duvrà er en furma scritta – dal sms fin ad ovras da renum litterar. Ins na dastga dentant betg survesair las invasiuns surfatgas dad omadus varts: il dialect supprima la lingua da scrittira en adina dapli champs d'applicaziun, e quai tant en l'expressiun scritta sco orala.

Davart ils motivs da quest svilup, per part vaira exprimì, pon ins per part be specular. In'explicaziun positiva dastgass esser che blers umans, a la tschertga da sazez, sa retiran ozendi cun preferenza

sin ambients pli pitschens e survesaivels e s'orienteschan vers furmas famigliaras da l'expressiun culturala. La brama per autenticitad, la tschertga da pussaivladads d'identificaziun accentueschan quest svilup che s'exprima, sco quai ch'igl è da supponer, er en il return als idioms d'origin.

Er sche quest fenomen n'è en sazez nagut particular e po vegnir valità sco l'expressiun normala d'ina cultura linguistica vitala, na dastg'ins tuttina betg survesair intgins facturs negativs. Il pli serius ston ins bain prender las lamentaziuns dals abitants svizzers betg tudestgs che vesan l'unda dialectala cleramain sco in segn negativ. Els, che sa sentan gia uschiglio exposts a la dominanza numerica ed economica dals Svizzers tudestgs, ristgan da perder la motivaziun d'em-prender la lingua naziunala tudestga. Numerus exponentes da la vita publica e culturala da la Svizra romanda e da la Svizra da lingua taliana rendan attent en quest connex a la tendenza da sa volver expressivamain a l'englais che vegn savens considerà betg mo sco la lingua estra pli facil, mabain er bier pli impurtanta. Ultra da quai furma il ferm accent sin il dialect en la Svizra tudestga in problem per l'integraziun linguistica da persunas da lingua estra – in fatg al qual ins è gia sa stentà da dar cuntrapis cun obligar las scolas ad in diever minimal dal tudestg da standard er sco lingua discurrella.

Recapitulond èsi anc ina giada da sutlingiar l'origin en sazez natiral ed ils motivs positivs da l'uschenumnada «unda dialectala» sco expressiun tipica da la situaziun da diglossia en la Svizra tudestga. Ins na dastga dentant er betg survesair tschertas consequenzas negativs sin la cultura da la lingua e da la comunicaziun che chaschuna in diever bunamain nunlimità dal dialect en adina dapli champs d'applicaziun. En bleras domenas vegn en il fratemp sa dà fadia ozendi da reglar il diever dal dialect, per exempel en las scolas da differents chantuns da la Svizra tudestga, tar la SRG SSR u en l'administraziun federala.

La preschentaziun:
Dossier «Svizra tudestga».

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=3670
www.chatta.ch

Part meridionala dal territori da derasaziun da la lingua tudestga.

FOTO: PD